
◆

ВЪВЕДЕНИЕ

ИЛИ КРАТЪК ОБЗОР НА

БЪЛГАРИТЕ И СРОДЕНИТЕ С

ТЯХ ПЛЕМЕНА В НАВЕЧЕРИЕТО

НА СТАРАТА ВЕЛИКА БЪЛГАРИЯ

◆

Според хронистите извън от всякакво съмнение Кубрат, макар и представян като предводител на уногондурите, създава не единствено уногондурска, а по-скоро българска държава (уногонду̀ро-българска конфедерация?), титулувана като „Старата Велика България“ (обр. 1). Това явление определено е предизвиквало нестихващ интерес, но е получавало различни тълкования въпреки недоизяснения етногенезис на българите, които иначе шестват в европейската история от Кавказ до Западна Европа под разни имена между IV–VII в. Самото име българи е истински казус, по който са се упражнявали десетки учени, включително ерудирани лингвисти^А. Не е тук мястото за нов обширен специализиран анализ, а и той може да е дело на всестранно подготвен езиковед. Въпреки това, ще използвам възможността да представя в резюме една от най-новите

^А Подробен преглед на мненията по въпроса в: **Р. Рашев**. Прабългарите през V–VII в. София, 2007, с. 13–15; **Ж. Войников**. Произход и преселения на древните българи. София, 2012.

хипотези по въпроса, която на пръв поглед изглежда по-правдоподобна, както и да добавя нови идеи. Вече е забелязано, че мнозинството български или свързани с българите племена включват етнонимната форма *гур* – от *огур* – оногури, утигури, уногондури, хайлангури, аунгури, сарагури унугури и пр¹. Според Н. Егоров това е важно указание, че в зародишната си история около IV–V в., те говорят общ специфичен тюркски език (т.нар. R-език), сходен с чувашкия, където *огур* се отъждествява с българите (и свързаните с тях хунски племена?), а *огуз* с тюрките.² И продължава, че името *Булгар* се състои от *Бул* – превеждано от ирански като *Голям* или *Велик*, и въпросния етноним *огур* – *гур*, сиреч етимологията води на *Велики огури*. На този фон ирано-тюркският произход на името е обясним и със специфичния етногенезис на българите.

След засушаване в степта и глобални промени в климата на Азия, през III–IV в. се извършват ускорени миграционни процеси на Запад,³ при които се достига до голяма концентрация на население в лесостепната зона. Това е базата за създаването на мощна номадска полиетническа конфедерация, оглавена от хуните и харизматичните им вождове Ругила и Атила. Още в началото обаче ще акцентувам на факта, че под хуни през IV–VI в. средновековните автори обикновено визират не определен народ, а хетерогенна смес от различни племена, включително огурски и сарматски компоненти. В тази среда са и българските племена, за които обикновено се приема, че имат тюрко-огурски произход,⁴ които през IV–V в. попадат върху територии, обитавани от древните сармато-иранци. Според А. Гадло това се случва на север от Кавказ, където около средата на V в. хуните-хайландури (хайландури = оногури-уногондури=хунугури) се смесват с българските племена и оглавяват уногондуру-българска конфедерация.⁵ Така се достига до вторичен български етногенезис, от който според някои изследователи се извежда основообразуващото население на хунското единство.⁶ Благодарение на титулната управляваща династия, названието хуни се утвърждава като политоним на тази етнокултурна мозайка от края на IV – средата на V в. Дори след гибелта на Атила и разпада на титулната народност на хуните,

оглавяваната от тях полиетническа общност, в която българо-сарматският елемент е подавяващ, продължава да се възприема в Европа, Византия и Персия като хунска^А. Постепенно обаче на хоризонта започват да се открояват съставляващите я етноси, като мнозинството включват в името си въпросния етноним *гур* – от *огур*. Те се изявяват главно със собствените си имена до VII в., когато изпъква релефният образ на *Старата Велика България*. Тя изпълва огромно пространство, в което са се подвизавали дотогава всички тези *огур* – уногури, хунугри, кутригури, утигури, хайдандури, огури, сарагури, вх'ндури, ултигури, аугари и пр., за които пишат Прокопий Кесарийски, Приск, Йордан, Марцелин, Агатий, Павел Дякон, Менандър, Теофан, патриарх Никифор, Теофилакт Симоката, Захарий Ритор и др. Прочее, името *българи* се среща неведнъж преди това събитие от евразийски мащаб, каквото е *Старата Велика България* на Кубрат, и дори цяло столетие преди останалите и изброени по-горе производни *огур*^В. В този смисъл то стои в нача-

^А При тези реалности появата на името *българи* с тюркско-угорска основа и ирано-сарматска представка през IV в. не изглежда чак толкова кориозно. През IV–VI в. в източноевропейските степи се говори на особена *lingua franca*, в който освен древнотюркската доминанта присъства силен палеоиндоирански хоризонт, внесен от автохтонните обитатели на тези земи, каквито са ирано-сарматите (М. И. Артамонов. История хазар. Ленинград, 1962, с. 68; Н. И. Егоров. Рецензия на статия Ли Цзиньсу Юй Тайшань „Несколько вопросов относительно происхождения болгар“. 2005. – В: http://www.Numansar.ru/Kratkij_obzor.htm.). Впрочем, както ще видим по-долу, те са важен градивен елемент в генетичната банка на българската народност, като оставят силен отпечатък в материалната и духовната ѝ култура – погребален обред, керамика, елементи от въоръжението (бойната брадва), рунообразна знакова система и пр.

^В Наистина името *българи* се явява в автентични извори още в IV в. като *Кратка латинска хроника* от 334 г., *Римски календар* от 354 г., Мовзес Хоренаци и други източници, отразяващи събития от V и началото на VI в. (Ал. Бурмов. Въпроси из историята на прабългарите. – В: Избрани произведения, 1. София, 1968, с. 13–48; А. В. Гадло. Этническая история Северного Кавказа IV – X вв. Ленинград, 1979, с. 28–30, 39–41, 55–59; Ив Божилков, В. Гюзелев. История на средновековна България VII–XIV в. Т. 1. София, 1999, с. 61–62;

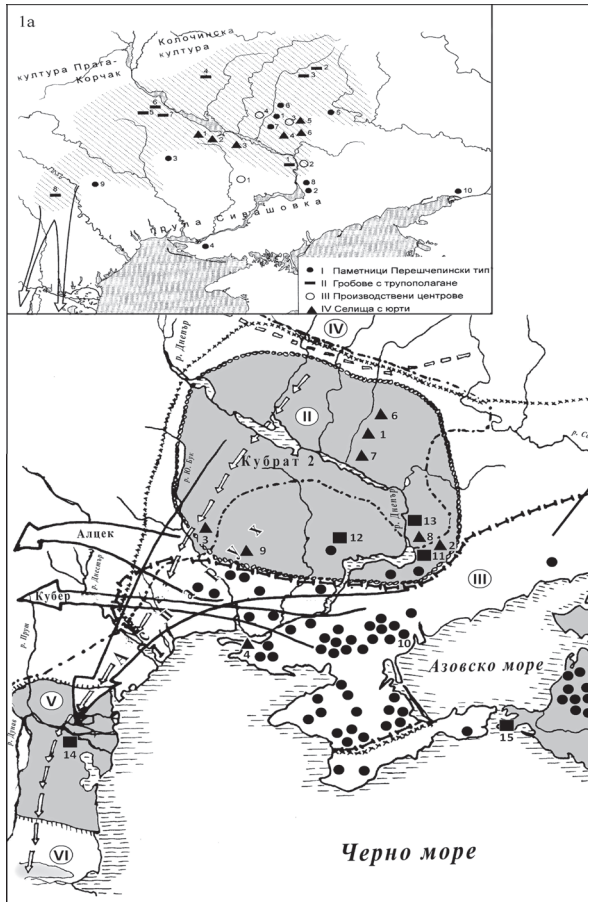
лото и в края на една виртуална верига на българския държавен етногенезис, и на даден етап става политоним за българската (по-скоро българо-хуно-огурска) племенна общност. Действително, понякога тези племена, подвизаващи се в Централна и Западна Европа през VI в., се наричат българи, въпреки че от контекста става ясно, че например са кутригури, уногондури и т.н. Колкото обаче се доближаваме до епицентъра на етногенезиса, т.е. на изток от Днепър към Северен Кавказ, където са местоживелищата им, толкова повече името българи изbledнява, за да се открият епигоните му, включващи *огур* (обр. 1). Затова има зрънце истина в разказната история за най-изявените през VI в. племена кутригури и утигури, тясно свързани с българите. Прокопий, един от най-авторитетните и информирани хронисти, съвременник на събитията, пише, че Утигур и Кутригур са синове на един и същ баща,⁷ само където легендарното повествование^A не е финализирано със собственото му име *Огур* или *Булгар*,⁸ което иначе присъства при други сходни истории. Прочее, така както етнонимът *българи* (*булгар*), появил се на историческата сцена през IV в., е последван през V–VII в. от названия на десетина други сродни на българите племена, така в началото на VII в. името *българи* наново ги „обединява“^B, но за пръв път в собствена мегаструктура, легитимирана като *Старата Велика България*. Една от възможните реконструк-

Р. Рашев. Прабългарите през V–VII век. Велико Търново, 2007, с. 33–34). Същевременно повече от изброените по-горе и свързаните с българите племена *огур* – утигури, оногури, уногондури, сарагури и пр., са регистрирани век по-късно във времето, главно в извори от VI в. (**Ив. Божилов, В. Гюзелев.** Цит. съч., с. 64–70; **Р. Рашев.** Цит. съч., с. 34 и сл.)

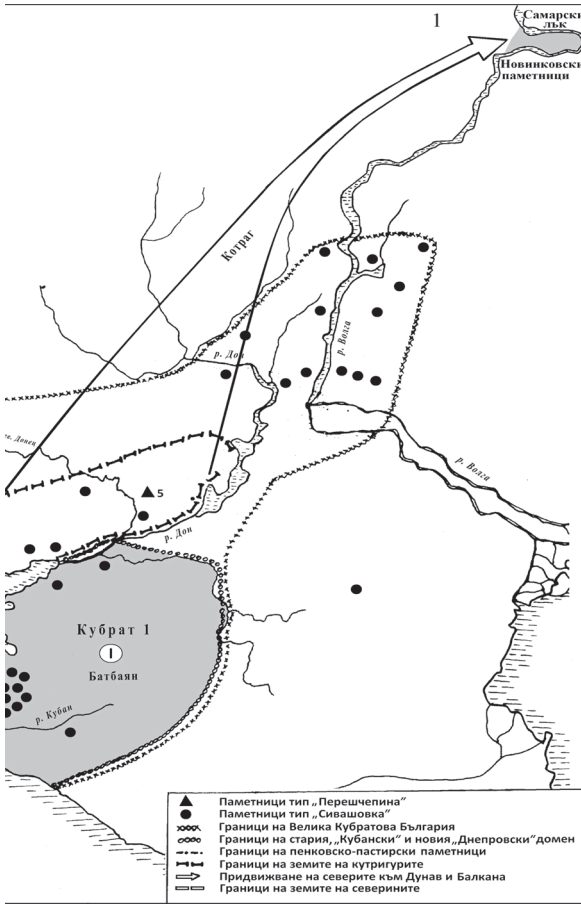
^A Една от възможните реконструкции на този полулегендарна история е, че общият „прародител“ на кутригурите и утигурите са огури-те. **А. В. Гадло.** Цит. съч., с. 56, 78–81.

^B Идеята, че споменатите в писмените източници от IV в. българи се разграничават съществено от българите през VI–VII в. (тюрко-българи и хуно-българи) е пресилена. Вж: **Ив. Божилов, Хр. Димитров.** *Protobulgarica* (Заметки по истории протоболгар до средината IX в.). – *Byzantinobulgarica*. IX. София, 1995, с. 15–24.

ции предполага появата на българите в Северен Кавказ още преди средата на IV в. Около век по-късно тук се установяват огурски племена (най-късно 463 г. според Приск – Prisci. Fragmenta. IV, 30), което приблизително съвпада по време със завръщането на хуните от Западна Европа (след 464 г.), които са под водачеството на Ернах, малкия син на Атила. Най-вероятно той е този харизматичен вожд, който оглавява нова хунска конфедерация, чийто гръбнак обаче вече не са хунските, а огурските и българските племена. Царстващият род действително е знаковият хунски род на Атила и Ернах, но самите хуни не са това, което са били през втората половина на IV и първата половина на V в. Тук се налага аналогът с тюркския царстващ род Ашина, чиято харизма е използвана от хазарите, поставили го начело на нов каганат след кончината на Втория тюркски каганат в средата на VII в. (подробно за тези събития вж. в последваща глава), но нищо повече! Симбиозата или контаминацията между хунския царстващ род и огурите след средата на V в. води до появата на историческата сцена на хуните-хайландури (хунгури по Йордан), убедително идентифицирани от А. Гадло с оногурите, респективно уногондурите.⁹ Егише, хронистът съвременник на изявите им в Северен Кавказ, специално акцентува на техния царски род и племенната им аристокрация, сред които християнството имало устойчиви традиции.¹⁰ Така с нова сила се актуализира въпросът дали този „царски род“ не е свързан с хунския царски род на Атила и Ернах, т.е. придошлите в средата на V в. огури да са формирали конфедерация със заварените тук „хунски народи“, (кой е надделял е друг въпрос – според Теофилакт Симоката това са хуните) оглавена от – Ернах, т.е. харизматичния род на Атила?! Споменът от това събитие ще да е съхранен цял век и е отразен от Йордан. Тъкмо от този „царски род“ „Именника на българските ханове“ извлича потеклото на управлявалата българите-уногондури династия Дуло, също тясно свързана с християнството¹¹. Действително преди средата на V в. хуните във и на север от Кавказ са под прякото управление на Елак, големият син на Атила, определен като техен цар (*Цар на този народ* според Приск).¹² Най-после, коментирайки твърдението на Йордан, че малкият син на Ати-

Обр. 1а. Територията на Пенковската култура и найния пастирски вариант (по Р. Рашев). I. Паметници Перещепински тип: 1. Малая Мерещепина. 2. Вознесенка. 3. Глодоси. 4. Келегей. 5. Лимаровка, 6. Муковка. 7. Новие Сенжари. 8. Новогригориевка. 9. Ясиново. II. Гробове с трупополагане: 1. Александровка, 2. Рябовка. 3. Березовка. 4. Поставмуки. 5. Мартиновка. 6. Бабичи. 7. Балаклея. 8. Селище. III. Производствени центрове: 1. Пастирско градище. 2. Канцерка. 3. Таранов яр. 4. Мачуха. IV. Пенковски селища с юртообразни жилища. 1. Стецовка. 2. Луг-1. 3. Дериевка. 4. Осиповка. 5. Чернечина. 6. Богатое.

Обр. 1 Велика (Кубратова) България. Карта с границите, политическите и демографските промени във Велика (Кубратова) България (по Г. Атанасов). I. Приблизителни граници на първоначалната Кубратова България – владетелският дом в Приазовието и Кубан. II. Новият владетелски дом на Кубрат в басейна на Днепър след 635 г. III. Зоната в Северното Черноморие, обитавана главно от кутригурите. IV. Зоната, обитавана от северините в края на VII–IX в. V. Онгълът на кан Аспарух на Долен Дунав. VI. Зона, обитавана от северите в Източния Предбалкан в края на VII–IX в.: 1. Малая Перешчепина. 2. Вознесенка. 3. Глодоси. 4. Келегей. 5. Лимаровка, 6. Муковка. 7. Новие Сенжари. 8. Новогригориевка. 9. Ясиново. 10. Сивашовка. 11. Новогригориевка (Хунският център на Ернах?). 12. Пастирское. 13. Канцерка. 14. Никулицел. 15. Фанагория.

ла Ернах/Ирник, след поражението при Надао през 454/5 г., се отдалечил дълбоко в Малка Скития, Е. Скрижинская приема, че авторът е имал предвид не Добруджа, а хуно-огуру-българската среда на север от Кавказ.¹³ Ако тази хипотеза е вярна, то връзката на царстващия род Дуло (през VII в. той се изявява тъкмо в този регион!) с Атила и Ернах/Ирник, представена в „Именника на българските канове“, изглежда възможна. Тя се подсилва от твърдение на въпросния Йордан, отново в *Getica.*, който по повод историята на готите, съставена в средата на VI в., пише за хунугурите (*hunnigiri*), които търгували с хермелинови кожи. Между другото вмъква, че тъкмо от тях някога (според Йордан и други източници след 372/5 г.) са се изплашили готите и принудително са мигрирали от Приазовието към Дунав и Мизия. От контекста според М. Казански става ясно, че хунугурите обитават териториите, където другите източници поставят утигурите и оногондурите – още един факт за тяхната тъждественост. Хуните са добре познат и многократно обсъждан етнос в съчиненията на Йордан, но винаги, включително в този пасаж, преди да коментира хунугурите, ги обозначава като *hunii*! Любопитно е защо само тук използва етнонима *hunuguri*, и тъкмо с тяхната инвазия свързва поражението и бягството на готите. Това предполага, че имат по-специално място в хунския племенен съюз, а защо не и водещо място. На този фон връзката на хунугурите (респективно уногурите-хайландурите-хунгондурите-уногондурите) с хуните и по-специално с царския им род, който след средата на V в. застава начело на оногурите, изглежда напълно допустима в дълбок исторически план. Прочее, дали това не е една от причините някои хронисти да представят българите (и уногондурите) като хуни, тема, която ще разискваме и по-нататък. Както и да е било, дори и да са с хунско (поскоро хуно-огурско) потекло, въпросните хунугури-хайландури-уногондури се интегрират с ираноезичните обитатели на Северен Кавказ, за което свидетелстват писмени и археологически източници.¹⁴ Най-близка е интеграцията им с българите и това се подсказва от Мовсес Хоренаци, който отбелязва три племенни обединения в този регион в средата на V в. и на първо място *вх'ндур – болгар*, т.е. на уногондурите и българите.¹⁵ Този

двоен етноним е използван през VII в. и от Анания Ширакаци, който пише за *огхондор-блкар*, т.е. отново изниква двойката уногондури-българи.¹⁶ Това предполага, че иде реч за трайно обединение на две общности, в случая по-ранно заселените тук българи през IV в. и придошлите по-късно (около средата на V в.?) хайландури – огхондор – хунугури – уногондури. Наистина уногондуриите са поставени на челно място, защото тяхна е управляващата династия, т.е. царския род, за който пише Егисе¹⁷. Прочее, това може да е причина Ананий Ширакаци да определя единствено оногурите-уногондури като *пришелци* сред няколкото „български“ племена, за които пише.¹⁸ Трайното обединение на хунугури-уногондури и българи впечатлява и по-късни автори като Михаил Сирийски. При коментар на събитията от VII в. той отбелязва, че жителите на каспийските градове до идването на хазарите били *българи и пугури*, като според А. Гадло зад *пугури* се крие етнонимът *утигури*, респективно *уногондури*.¹⁹ Трудно е обаче да отгатнем кои български племена, обитаващи земите на север от Кавказ, влизат в трайната уногондури-българска конфедерация. Факт е обаче, че едва при Кубрат уногондуриите – доминиращият етнос в българската конфедерация, успяват да обедини всички български племена и сродни етноси в една империя, наречена българска (*Старата Велика България*). Забележително е, че според патриарх Никифор Кубрат е наречен *княз на уногондуриите*! След това името уногондури започва да избледнява, за да се явява инцидентно като название-реликта до X в. Тогава е регистрирано за последен път (?) от Константин Багрянородни в съчинението *За темите*, където пише че преди българите се наричали оногондури (Const. Porph. De Them., 85.31–32).

Според последните изследвания, с края на Хунската империя на Атила в средата на V в. се формират няколко *хунски* етнокултурни ареала, които продължават своето съществуване до VII–VIII в., идентифицирани главно на база погребален обред и инвентар.²⁰ Първият, обозначен от С. Боталов като *хунобългарски*, се локализира в Североизточното Черноморие и Северозападното Предкавказие. Този регион удивително съвпада с първоначалната територия на *Старата Велика Бъл-*

гария, респективно с изконната земя на уногондуриите, които се явяват малко по-рано на политическата сцена. За разлика от останалите етнокултурни ареали, началната дата на този микроареал се отнася към III–IV в., когато се датират малките некрополи Южной Озерейки и Цемдолинсково, както и част от комплексите до Новоросийск, Анапа, по р. Кубан до крайбрежието в района на Туапс, където са по-късните некрополи при Гилядж, Борисовски Дюрсо и Бжид.²¹ Погребенията са главно трупополагания със северозападна или северна ориентация, съпроводени с коне^A. Тези комплекси продължават до VIII в., когато се появяват трупозгаряния и други промени, свързани с пришелци от изток и север. Забележително е, че инвентарът като къси двулезвийни мечове, кръгли стремена, кръгли токи с подвижни фигурални щитове, лъкови фибули с намотки на лъка, 18-грамови мъниста и отделни форми керамика имат аналогии в късносарматските и хуно-сарматските комплекси.²² Наистина, хуните продължават да са титулното население в този ареал и след средата на V в., но вече стана въпрос, че погребалният обред, керамиката и част от гробния инвентар са свидетелства за сарматско (ирано-сарматско) влияние в изкристализирането на българския или хуно-огуно-българския хоризонт през IV–VI в.²³ Той получава най-отчетлив завършек в т.нар. *Причерноморски етнокултурен ареал*²⁴ и специално в паметниците тип *Сивашовка* от VI–VII в., които ще се коментират специално в една от следващите глави. Симптоматично е, че в този ареал не се долавя пряко и автентично тюркско-телеско влияние в материалната култура, въпреки че голяма част от него е включена в границите на Западния тюркски каганат след средата на VI в. Въоръжението и предметите на бита през VI–VII в. продължават постхуно-сарматските традиции с византийско и аварско влияние.²

^A Тук спада и т.нар. *Хунски Танаис*, специално хоризонтите от IV–VI в. и принадлежащия им некропол с трупополагания от IV–VI г. главно със северна ориентация (А. М. Арсеньева, С. И. Безуглов, И. В. Толочко. Некрополь Танаиса. Разкопки 1981–1995. Москва, 2001, с. 175–180).

Едва след началото на VIII в. се регистрират чисто тюркски нововъведения в оръжейния арсенал и погребалния обред, които нямат отношение към реалностите от предходните столетия и *Старата Велика България*, а имат контакт по-скоро с експанзията на новородения Хазарски каганат.

Очерта се тенденцията, че с бавния завършек на Атиловата хунска империя в края на V в., в източноевропейското степно пространство на север от Кавказ и Азовско море през VI в. писмените извори регистрират присъствието на български и други сродени племена.²⁶ Поради това, че повечето от тях са били в границите на хунското обединение и споделят политическата му съдба близо век, хронистите понякога продължават да ги обозначават със сборното наименование хуни, но вече в качеството му на *terminus technicus*²⁷. И все пак, в повечето източници според степента на информираност започва да се прави разграничение между българските племена и хуните. Очертахме, че още в края на V в. в Северен Кавказ успоредно с българите е регистрирано присъствието на оногури, уногури, сарагури, уногондури, огури и пр.²⁸ Според църковната история на Захарий Ритор от средата на VI в., запазена в сирийски превод от гръцки, водещото племе *авнагур* (оногури-уногондури) упражнява номадски начин на живот. На друго място в съчинението си същият автор твърди, че на север от Кавказ и на запад от Каспийско море живеят *бургар*, които били езичници, говорят свой език и имат градове. След това пък отбелязва, че „живеят в палатки, препитават се с месо на животни, риби и диви зверове, и чрез оръжие“²⁹. Всъщност само на пръв поглед има противоречия при описанията на българските племена и сродените с тях *авнагур* (оногури-уногондури) по отношение на техния начин на живот. Просто става въпрос за различни български групи, обитаващи пространството на север от Кавказ и Приазовието през VI в., които, попадайки в различна среда, свързват се с други племена, водят различен начин на живот и получават различни наименования от историци с различен произход и ползващи разнородни източници. Вероятно в началото на VI в. водещо положение сред тях получават хунугурите=уногурите=оногурите=уногондури, за които стана въпрос, че продължавали да

номадстват по степен аристократичен маниер и имали царски род, който с част от аристокрацията, приела християнството. Въпреки всичко, уногондуриите на север от Кавказ не успяват да се наложат като хегемон на всички български племена в края на V – началото на VI в. и да формират държавна организация под формата на поредната степна империя. През VI в. писмените извори извеждат на преден план утигурите (много автори ги приравняват с уногондуриите, което не е изключено), влезли в продължителен конфликт с родствените им съседи кутригурите.^A И отново по традиция и следвайки реалностите от предното столетие, някои хронисти ги наричат хуни. Основно за тях пишат византийските историци Прокопий Кесарийски и Агатиий.³⁰ Те извличат потеклото им от древните кимерийци (степни иранци), които по-късно се наричали хуни.

* * *

Вече стана ясно, че хайландури/хуногури/оногури/уногондури^B се установяват върху територията на север от Кавказ, на

^A Вече посочих, че според Прокопий Кесарийски, съвременник на събитията, преди средата на VI в., *утигурите* и *кутригурите* са родствени и даже се разглеждат алегорично като двама синове на един и същ баща (**Procopius**. *Libri de bellis*, p. 501–508 (= ГИБИ, II, с. 137–141). По аналогичен начин като единопленници се наричат котрагите – *кутригури* и българите *уногондури* от Теофан и Никифор по повод на събития, случили се век по-късно при създаването на Велика (Кубратова) България. Вж: **Theophanes**. **Chronographia**. Ed. C. de Boor. Lipsiae, 1883, p. 356 (= ГИБИ, III, София, 1960, с. 261); **Nicephorus**. *Opuscula historica*. Ed. C. de Boor. Lipsiae, 1880, p. 25 (= ГИБИ, III, София, 1960, с. 295). По-подробно по този въпрос вж. **А. В. Гадло**. Цит. съч., с. 56 и сл.; **G. Moravcsik**. *Zur Geschichte der Onoguren*. *Ungarische Jahrbücher*, X, 1–2. Berlin-Leipzig, 1930, S. 73; **G. Moravcsik**. *Byzantinoturcica*, II. Berlin, 1958, S. 52–90.

^B Тук се присъединявам към онези изследователи, които слагат знак за равенство между утигури, оногури и уногондури. (**А. В. Гадло**. Цит. съч., с. 56 и сл., 110; **С. А. Ромашов**. *Българские племена Северного Причерноморья в V–VII вв.* – *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, VIII, 1992–1994, с. 209–218; **Ив. Божилков**, **Хр. Димитров**. Цит. съч., с. 20; **Ив. Божилков**, **В. Гюзелев**. Цит. съч., с. 67–68; **Р. Рашев**. Цит. съч., с. 41.)

изток от Каспийско море и на запад от Дон и Азовско море, т.е. там, където до началото на VI в. са обитавали сродените с тях български племена и са формирали Оногурския съюз. Той наследил като цяло добрите контакти на оногурите с Византийската империя, въпреки че не липсвали и напрегнати моменти като например раздразнението по повод възстановените от император Юстин I (518–527) крепостни стени на Боспор. И спрямо утигурите, както преди това с оногурите, Византия изпробвала един стар и отработен метод за привличането им в сферата си на влияние – християнството. Според византийските източници „през 528 година царят на хуните (според Й. Маркварт става въпрос за хуни-утигури)³¹ Грод бил покръстен в Константинопол заедно със свитата си и поет от светия купел от самия император Юстиниан I (527–565)³². Надарен богато, варварският вожд бил отпратен в родината си с надеждата да брани ромейските интереси в Боспор. Действително Грод, като всеки неофит, се заел с голяма ревност да изкорени езичеството сред сънародниците си. Тези му действия намерили отпор и при организирания от езическите жреци бунт. Грод и приближените му християни били избити, а на престола бил поставен брат му Мугел. Последвало влошаване на отношенията с Византия, вследствие на което хуните превзели и разрушили Боспор, а вероятно Фанагория и другите опорни центрове на Империята. По-късно обаче добрите взаимоотношения били възстановени. Определено тази история е показателна за взаимоотношенията на Византия с „българските“ племена, сред които са и водещите хунугури-утигури-уногондури. Вече стана въпрос, че използването на архаизмите *хуни* и *хунски цар* по отношение на Грод не бива да ни изненадва и заблуждава предвид византийската епистоларна традиция.

За разлика от утигурите, контактите на кутригурите с Византия са много по-напрегнати и най-често враждебни. Територията, която заемат на север от Черно море и от Дон до Днепър или Днестър, ги прави относително отдалечени и независими в действията си спрямо Империята. Серия документи от VI в. свидетелстват за десетки походи на българите срещу северните граници на Византия по Долен и Среден Дунав.³³